

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Владика Юлія Павлівна

На правах рукопису

УДК 338.43:631.14

**ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність: 08.00.04- економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Чупіс Анатолій Віталійович
д.е.н. професор

Суми - 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	12
1.1. Фінансово-економічні проблеми інвестування виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами	12
1.2. Особливості інвестування виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами	28
1.3. Світові тенденції інвестування виробництва і реалізації зерна	36
Висновки по розділу 1	47
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	50
2.1 Сучасний стан інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна в Україні	50
2.2 Оцінка інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна підприємств Сумської області України	67
2.3. Розробка механізму інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна	93
Висновки по розділу 2	126
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	128
3.1. Форми залучення інвестицій в освоєння інноваційних проектів в агропромисловому виробництві	128
3.2 Рівень розвитку інноваційних процесів в агропромисловому комплексі	145
3.3 Моделювання впливу фінансової кризи (зовнішніх факторів) на величину інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна	164

сільськогосподарськими підприємствами	
Висновки по розділу 3	187
ВИСНОВКИ	189
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	215

ВСТУП

Актуальність теми. Процес економічного забезпечення сільськогосподарського виробництва носить системний характер, розгортається в певних формах і методах, виявляється у диверсифікації структури джерел фінансування, у зростанні використання нових технологій, інновацій та інше. Своєчасне та ефективне інвестиційне забезпечення виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами в сучасних умовах інтегрування агропромислового виробництва у світовий простір є необхідною умовою підтримки його фінансового та конкурентоспроможного стану, а досягнення встановленої мети є запорукою успіху діяльності будь-якого підприємства.

Дослідженнями проблем ефективного розвитку економічного механізму виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами встановлено, що причини такого становища були різні на відповідних етапах розвитку національної економіки. Це підтверджено роботами багатьох учених-економістів, які працювали над проблемою підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств - О. Сторожука, П. Саблука, О. Шпичака, М. Лобаса, С. Бакая, П. Гайдуцького, В. Протасова, І. Вініченка, Л. Мельника, Ю. Лупенка, Л. Катан, М. Маліка, Л. Васильєвої, А. Кобця та вчених-технологів і селекціонерів - В. Сайка, Л. Животкова, В. Соколова, Є. Лебеда, Г. Жамели, А. Мусатова та ін.

Причини недостатньої ефективності сільськогосподарських підприємств протягом останніх років вбачались у структурній недосконалості виробництва, товарних ресурсів та споживання зерна, значних його втратах у процесі відтворення, в надто високій собівартості зерна, в невідлагодженості економічних відносин товаровиробників і заготівельників. На розв'язання цих проблем і направлялись, в основному, значні матеріально-технічні та грошові ресурси. При цьому ефективність зернового виробництва сільськогосподарських підприємств завжди розглядалась в безпосередній ув'язці з іншими галузями сільського господарства з позицій вирівнювання їх доходності, але поза контекстом світової кон'юнктури ринку зерна.

Зрозуміло, що вирішення такої задачі неможливе без формування повноцінних ринкових відносин і запровадження прогресивних механізмів їх функціонування.

Проблеми розробки дієвих механізмів регулювання економіки, формування ринкового середовища, ефективного функціонування ринку агропромислової продукції є актуальними і вже досить довгий час розробляються українськими і зарубіжними вченими: Л.Абалкіним, А.Аганбегяном, В.Боевим, І.Лукіновим, П.Борщевським, В.Бойком, В.Гусаковим, М.Дем'яненком, Є.Жоголевою, Г.Личем, О.Онищенком, Б.Пасхавером, П.Саблуком, Е.Сагайдаком, В.Протасовим, В.Зимовцем, О.Шпичаком, О. Пирог, О. Березіним, І. Білоткачем, П. Макаренком, В. Плаксієнком та іншими.

В умовах ринкової економіки уміння ефективно функціонувати на сільськогосподарських підприємствах стає умовою їх пристосування, виживання в конкурентному середовищі. Відсутність нових підходів, теоретико-методологічних положень, що зможуть вирішити проблеми інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств та її економічних засад обумовлює актуальність дослідження та необхідність вивчення даного проблемного питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідних робіт, які виконуються в Сумському національному аграрному університеті. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації було використано при виконанні науково-дослідних тем: «Екологічне оподаткування сільськогосподарських підприємств (на прикладі ТОВ «Хлібодар» Сумського району Сумської області» (2014-2015 рр., № державної реєстрації 0115U007148), роль автора полягає в розробці заходів щодо впливу державної економічної підтримки на ефективну діяльність сільськогосподарських підприємств та стимулювання їх розвитку; «Фінансове забезпечення виробництва органічної продукції сільськогосподарським підприємством»

(2015 р., № державної реєстрації 0115U007149), де автором розглянуто інвестиційна складова фінансового забезпечення виробництва органічної продукції сільськогосподарським підприємством та запропоновано напрямки підвищення його інвестиційної привабливості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами.

Реалізація мети дисертаційної роботи передбачає постановку та розв'язання комплексу взаємопов'язаних задач:

- розкрити сутність поняття «інвестиційне забезпечення» та визначити його місце в системі функціонування економічного механізму виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами ;
- узагальнити сутність дефініції «фінансові потоки» та здійснити моніторинг еволюції наукових поглядів на її природу ;
- виявити вплив формування власних джерел економічних ресурсів сільськогосподарських підприємств на виробництво та реалізацію зерна;
- охарактеризувати стан та тенденції розвитку виробництва та реалізації зерна як фактора забезпечення продовольчої безпеки регіону;
- виокремити та конкретизувати вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами;
- удосконалити концептуальні підходи до формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами.

Об'єктом дослідження є процеси інвестиційного забезпечення економічної системи виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і прикладних аспектів формування інвестиційного забезпечення виробництва і

реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами.

Методи дослідження. Поставлені у дисертаційні роботі завдання з вирішувалися з використанням різноманітних методів досліджень: монографічного (для дослідження концептуальних засад інвестиційного забезпечення виробництва і реалізації зерна сільськогосподарських підприємств), графо-аналітичного (при вивченні динаміки інвестиційного забезпечення розвитку виробництва і реалізації зерна сільськогосподарських підприємств), методи порівняльного аналізу та синтезу – для виявлення загальних тенденцій формування механізмів інвестиційного забезпечення виробництва і реалізації зерна сільськогосподарських підприємств; статистичні методи – для обґрунтування бази ціноутворення, страхування, державної підтримки виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами, методи практичного узагальнення – для оцінки процесів експортно-імпортних операцій; інвестування інноваційного розвитку зерновиробництва; методи системного підходу, аналізу, синтезу, дедукції, індукції – у визначенні сукупності теоретичних і методичних питань, які потребують дослідження і вирішення відповідно до мети дисертаційної роботи.

Інформаційною базою дослідження стали наукова і спеціальна література з економічної та фінансової теорії, агробізнесу та менеджменту, відповідні законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, зведені статистичні дані Державної служби статистики України та Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації, дані ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, дані окремих аграрних підприємств, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій та семінарів, а також особисті дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в комплексному обґрунтуванні теоретичних, методологічних, методичних і практичних засад формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами. Зокрема:

вперше:

- обґрунтовано сутність поняття «інвестиційне забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами», що являє собою систему фінансово-економічних інструментів, важелів та джерел формування інвестиційно-інноваційної привабливості, що дозволило запропонувати науково-методичний підхід щодо оцінки рівня інноваційно-інвестиційного забезпечення в умовах нестабільної економіки;

удосконалено:

- механізм підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, що на відміну від існуючих враховує потік інвестиційних ресурсів та підвищення рівня інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна;

- теоретико-методологічні підходи щодо визначення чинників впливу зовнішнього середовища на формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарських підприємств, що, на відміну від існуючих, враховує поділ факторів на прямі та непрямі стосовно впливу на інвестиційне забезпечення;

дістали подальший розвиток:

- теоретичні питання аналізу стану та тенденцій інвестування виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами;

- напрями формування інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами, де передбачається виокремлення та вирішення проблемних питань інвестиційного забезпечення; обґрунтування його стратегії; побудова системи фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств-виробників зерна;

- форми фінансування інвестиційно-інноваційних проектів виробництва та реалізації зерна сільськогосподарських підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в розробці теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо механізму інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна

сільськогосподарськими підприємствами в умовах нестабільної економіки. Матеріали дослідження використовуються керівниками підприємств, органами регіонального управління АПК з метою підвищення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження прийнято до впровадження ТОВ «Хлібодар» Сумської області (довідка № 93 від 21.10. 2015 р.), ТОВ «Маяк» Сумської області (довідка № 142 від 01.11.2015 р.), ТОВ «АгролайнУкраїна» с. Коростки, Житомирська області (довідка № 192 від 21.12. 2015 р.), ТОВ «Кусто Агро Трейдинг» м. Київ (довідка № 210 від 09.09. 2015 р.), ПП Медвідь С.В. (довідка № 123 від 18.09.2015 р.).

Теоретичні положення щодо інвестиційного забезпечення виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами з врахуванням Європейського досвіду; форми і методи державної підтримки виробництва і реалізації зерна сільськогосподарських підприємств; механізми управління ризиками, важелі та інструменти підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських виробників зерна; методологічні положення оцінки ефективності інвестиційного забезпечення виробництва і реалізації зерна сільськогосподарських підприємств ефективно використані в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні дисциплін «Інвестування», «Фінанси підприємств» (довідка № 112 від 12.02. 2015 р.)

Особистий внесок здобувача в роботу (в цілому). Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею та містить одержані автором результати дослідження теоретичних підходів та методичних рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами. Використані ідеї та положення при виконанні дисертаційної роботи є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на

міжнародних науково-практичних конференціях. Зокрема: на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України (м. Симферополь, 1-3 жовтень, 2009), міжнародній науково-практичній конференції «Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки України» (м. Київ, 24-25 квітня 2009р.), міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України і регіонів» (19-20 листопада 2009 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика забезпечення ефективного розвитку суб'єктів ринку» (Полтава, 30 листопада 2013 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (8-10 квітня 2014р.), міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (м. Харків, 8-10 квітня 2014 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології в агробізнесі та аграрній освіті» (м. Дніпропетровськ, 22-25 квітня, 2014 р.)

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображені у 23 наукових працях, з яких 8 у наукових фахових виданнях, 1 в закордонному виданні, 14 – у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій, які наведені у переліку наукових праць здобувача.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел (216 найменувань на 20 сторінках) та додатків. Основний зміст дисертації викладений на 186 сторінках, робота містить 18 рисунків, 36 таблиць, 18 додатків на 27 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕРНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

1.1. Фінансово-економічні проблеми інвестування виробництва та реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами

Низька інвестиційна привабливість вітчизняних сільськогосподарських підприємств, значною мірою пов'язані із фінансовими аспектами діяльності виробників, які продиктовані ринковими ситуаціями. Загальновідомо, що для того щоб фінансові проблеми були мінімальними, ринок повинен визнати продукцію, лише в цьому випадку вона може бути реалізована з прийнятним для виробника фінансовим результатом. Проте, розкриваючи проблеми українського аграрного сьогодення, потрібно зазначити, що навіть той ринок, який в нас сьогодні є, може змінюватися, така позиція впливає із умов існуючої фінансової кризи в економіці. За оцінкою ООН, криза може тривати до 10 років, проте, з огляду на те, що в ринкових умовах усі процеси здійснюються навколо фінансових ресурсів, з точки зору фінансів, вплив кризи на аграрне виробництво, як зауважив академік УААН М.Я. Дем'яненко, може бути безпосередній і опосередкований. Безпосередній - зменшення бюджетної підтримки, зниження рівня платоспроможного попиту на ринках продовольства, ускладнення доступу до кредитних ресурсів, а опосередкований - падіння темпів розвитку галузей, які обслуговують сільське господарство в цілому, а також окремі його елементи, наприклад, зернопродуктовий підкомплекс. Таким чином, інвестиційні проблеми у розвитку ринку зерна безпосередньо існують і, насамперед пов'язані із проблемами державної підтримки реального сектору виробництва зернових, нееквівалентності міжгалузевого обміну і диспаритета цін.

Уособленням існуючих в аграрній економіці проблем низької інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств є

неефективність регуляторної функції цінового механізму зернового ринку. На сучасному етапі ціновий механізм в аграрній економіці функціонує на засадах поєднання прямого державного регулювання ринку через підтримку та бюджетну дотацію визначених законодавчо видів продуктів (зерно, худоба, молоко, цукрові буряки) і комплексу ринкових інструментів. У процесі реалізації цінової політики беруть участь держава і механізми ринкової саморегуляції (взаємодія попиту і пропозиції), але вагоме місце серед інструментів цінового регулювання займає державна підтримка системи цін. Значимість функціональності існуючого цінового механізму аграрної економіки всезагальна, вона уособлює як мікро- так і макроекономічні процеси, це стосується ефективності інвестиційних процесів, формування ефективного аграрного ринку.

Цінова кон'юнктура на ринках сільськогосподарської продукції характеризується динамікою різнонаправлених змін реалізаційної ціни, що спричиняє нестабільність доходів виробників. Об'єктивно ціна має відшкодувати виробнику еквівалент затрат інвестованого у виробництво капіталу, тобто вартість суспільно-необхідної праці для продукування визначеного блага (товару, продукту). Означена ситуація є запорукою економічного інтересу господарських структур виробляти товар і постачати його на ринок. Стимулом для виробника, а також інвестора, є економічний ефект отримуваний від виробництва - продажу, який залежить від собівартості. В сільському господарстві ситуація особлива, останнім часом динаміка росту собівартості, в окремі роки, переважає над динамікою зростання ціни, тому отримуваний дохід не є достатньою базою для відтворення умовах ринку вимагає показу аналітичних параметрів у контексті обсягів виробництва, виробників, продуктивності галузі.

Відомо, що інвестування або вкладання ресурсів у певний сегмент ринку немає сенсу, коли воно дає прибуток менший, ніж можна отримати його на іншому ринку, що призводить до зниження вартості активів, не забезпечує навіть простого відтворення виробництва. На вітчизняному аграрному ринку

ці вимоги економіки не витримуються. Як наслідок, інвестиційна привабливість аграрного виробництва дуже низька, економічний стан абсолютної більшості суб'єктів господарювання з року в рік характеризується низькими показниками. Про це свідчить порівняльна оцінка середньої норми прибутку з різних видів економічної діяльності.

Незабезпечення еквівалентності обміну призвело до того, що сільське господарство втрачає активи швидшими темпами, ніж проходить його відтворення. Формування і використання інвестованого капіталу в аграрних підприємствах має свої особливості. На даний час утворився тип аграрного підприємництва, заснований на капіталі минулих періодів, тобто техніко-технологічна оснащеність виробництва збереглася практично на рівні початку 90-х років минулого століття. Причинами є зменшення частки валової доданої вартості сільського господарства у загальному її обсязі, по економіці України і різкі коливання індексу цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами.

Зважаючи на статистику, капітал аграрних підприємств (у наведеному випадку - частка основних засобів), погіршується. Довготривале "проїдання" ресурсів поставило сільськогосподарських товаровиробників перед дилемою – як наростити капітал за умови, коли функціонуючий у виробництві, вже майже не спроможний приносити прибуток на рівні, який забезпечив би введення в експлуатацію достатню кількість основних засобів, в якнайкоротший термін відновити можливість розширеного відтворення. Це застереження потрібно сприймати як об'єктивну реальність, що заслуговує на увагу і оцінку з точки зору необхідності негайного втручання на державному рівні, забезпечення формування методології ціноутворення еквівалентно-рівноправного змісту.

Головним системоутворюючим фактором підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств для виходу із "патової" ситуації має стати ціновий механізм, який виходячи із наведених показників

не забезпечує економічного інтересу високоефективної діяльності, перш за усе відтворення активів.

Лише послідовне вирішення зазначених проблем дасть змогу запровадити цивілізовані, апробовані розвиненими країнами світу економічні правила гри. Зокрема, з'явиться можливість визначення гарантованих максимальних і мінімальних цін, правил державної підтримки, фінансових і товарних інтервенцій, кредитування, діяльності бірж, управління аграрними ризиками і в кінцевому підсумку - ринку землі. Час вимагає таких зрушень, інакше держава приречена на тупцювання на місці, а то й до погіршення її економічного стану.

Формування цін на зерно в умовах відкритості ринків має величезний вплив на доходи сільськогосподарських товаровиробників, тому що зернові культури займають левову частку посівних площ і традиційно вирощуються усіма виробниками від дрібних господарств до крупно товарних структур. В Україні зернова галузь завжди була базовою, а в умовах сьогодення, коли зерно є одним із найбільш конкурентоспроможних продуктів сільського господарства, які національний виробник здатен запропонувати на експорт - формування цін є основою економічного інтересу займатися сільським господарством. Показовим у підтвердженні значимості формування цін на зерно для сільськогосподарських товаровиробників є рівень рентабельності в цілому, який прямо залежить від рентабельності зерна, тобто значною мірою від ціни (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Динаміка ефективності сільськогосподарських підприємств

Показник	1990	2000	2005	2010	2014
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	37,3	9,0	-1,9	7,4	15,1
Рівень рентабельності (збитковості) сільськогосподарської продукції, %	42,6	-1,0	4,9	2,8	15,6
Рівень рентабельності продукції рослинництва, %	98,3	30,8	22,3	п,з	32,7
Рівень рентабельності зерна, %	275,2	64,8	19,3	7,4	28,7

Джерело: розрахунки автора по даним [64]

Залежність між показниками пряма, але вона підтверджує думку про те, що ціни на зерно, особливості їх формування мають фундаментальний вплив на ефективність сільськогосподарської галузі в цілому, тому зернове господарство є галуззю, яка забезпечує фінансову стійкість господарських структур, дозволяє так чи інакше вирішувати фінансові проблеми. Як свідчать дані таблиці 1.1, при зниженні рентабельності зерна погіршується ефективність господарювання.

Відомо, що формування цін на зерно в умовах ринку відбувається під впливом попиту і пропозиції, тобто кон'юнктури ринку, яка часто змінюється, що в купі із сезонністю сільськогосподарського виробництва є запорукою існування фінансових проблем. Ціни на зерно суттєво коливаються посезонно і багато підприємств вимушено продають продукцію, не дочекавшись покращення кон'юнктури ринку, особливо це позначається в умовах значного диспаритету цін.

Таким чином, ціна на зерно коливається помісячно значним чином, а виробник має можливість його продати лише один раз на рік, саме в цьому головна особливість галузі. У зв'язку з цим залежно від періоду продажу фінансові надходження до бюджету виробників значно змінюються.

Дослідження показують, що формування цін на зерно здійснюється на рівні господарюючих суб'єктів або мікрорівні - сегмент затрат виробництва і на макроекономічному - попиту і пропозиції, які характеризуються внутрішніми і зовнішніми аспектами. Але головним фактором ціноутворення є макрорівень, як базовий по відношенню до формування цінової конкурентоспроможності вітчизняного зерна на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Сучасна ринкова економіка в силу об'єктивних законів є відкритою економічною системою, що потрібно враховувати при розбудові моделі регулювання. Недопустимими є обмеження у розвитку аграрної галузі в угоду іншим, як от, наприклад, відносно ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Обмеження стосуються неврахування у активи, які приймають

участь у виробництві - капіталу землі, що вказує на те, що із формули ціноутворення вилучено землю. Це є однією із головних причин демотиваційного аграрного розвитку, селянин на вкладений капітал отримує значно нижчу норму прибутку ніж в середньому по економіці держави.

Ринок зерна і зернове господарство є тим складником економіки, який визначає продовольчу безпеку громади, а також опосередковує фінансово - економічне благополуччя аграрних товаровиробників, їх інвестиційну привабливість. Даний висновок ґрунтується на тому, що зернове господарство - базова галузь, перш за усе для вітчизняного сільськогосподарського виробництва, так склалося історією, тому засади і особливості функціонування саме цього сегменту аграрної структури завжди найбільше цікавлять науковців.

Зернова галузь є системоутворюючою для інших секторів аграрної економіки, чого цілком достатньо. Особливо сьогодні, коли українські виробники, виробивши рекордний за роки незалежності України урожай зернових, вимушені продавати його за безцінь, а держава неспроможна вирішити проблеми ціноутворення. Вважаємо за необхідне наголосити, що негативні фінансові результати зернопродуктового підкомплексу у поточному маркетинговому році обов'язково ще раз підтвердять постійно повторювану тезу академіка УААН П.Т. Саблука - інвестиції надходять у ті галузі, в яких вища норма прибутку на авансований капітал.

Глобальна економічна система сучасності перебуває у стані рецесії, яка охопила фактично усі сфери економічного розвитку, але найбільш глибокі кризові прояви демонструє фінансова система, від якої напряду залежить прогрес аграрно-продовольчої галузі. Підставою для такого висновку щодо України є те, що внаслідок входження в глобальні ринки, національна економіка всеціло підпадає під вплив тенденцій розвитку світової економіки, фінансової системи зокрема. Певним заручником даних процесів є і аграрно-продовольчий ринок, але у міру його ув'язки із світовим ринком, все більш необхідно враховувати можливі зміни, у тому числі за рахунок фінансових

результатів, які залежать від ціноутворення, інвестування, кредитування, страхування тощо.

В умовах, коли аграрний сектор, який займає значне місце у національній економіці, яка цілком імовірно буде втягнута у процеси пов'язані із фінансовою кризою, необхідним кроком з боку держави має стати посилення регуляторного впливу на ринок і економіку сільського господарства загалом. Одним із таких напрямів вважаємо регулювання цін і доходів, а також збалансування попиту-пропозиції, особливо на ринках, які справляють значний вплив на розвиток галузі - зерновий. У першу чергу необхідно "вилучити" з ринку максимальну кількість зерна, через активне застосування фінансових інтервенцій Аграрним фондом та стимулювати експорт олійних, щоб стабілізувати доходність їх виробництва. Саме доходність аграрного виробництва є тією проблемою, яку потрібно вирішувати в умовах перевиробництва продукції та обмеженості неплатоспроможного попиту, а також зростання виробничих витрат. Потрібно враховувати як макро-, так і мікроекономічні особливості вітчизняного аграрного виробництва. Держава повинна виступати активним гравцем-інтервентом, щоб мінімізувати вплив кризових явищ й запобігти подальшому поглибленню фінансових проблем учасників зернового ринку, зокрема в частині ціноутворення, балансування попиту-пропозиції.

Для вирішення інвестиційних проблем учасників ринку зерна необхідні:

- 1) активізація експорту зернових, зокрема обсягів, які не можуть бути спожиті на внутрішній арені ринку;
- 2) масштабна закупівля зерна на внутрішньому ринку для створення достатніх його резервів;
- 3) кредитування підприємств, які бажають купувати зерно у вітчизняних виробників;
- 4) підвищення ролі Аграрного фонду у формуванні внутрішнього ринку зерна через виділення йому достатніх обсягів коштів, а сьогодні вже й понад норму, на здійснення фінансових інтервенцій, виділення коштів у необхідному

обсязі з перших днів збирання урожаю, тобто у піковий період щодо пропозицій зерна;

5) створення запаси зерна на майбутнє, що сприятиме стабілізації цін як в урожайний, так і неврожайний роки;

6) розширення біржової торгівлі зерновими як індикатора ціноутворення;

7) реалізація проектів по будівництву, створення сільгосптоваровиробниками мережі кооперативних елеваторів, включаючи торгіві, за участю зернотрейдерів та держави на засадах асоційованого членства;

8) мінімізація обсягів реалізації зерна за тіньовими схемами шляхом активізації діяльності агроторгових домів, формування заготівельно-збутових структур на регіональному рівні як альтернативи комерційним посередникам;

9) постійне вдосконалення нормативно-правової бази розвитку зернопродуктового підкомплексу і регулювання ринку зерна.

Фінансову безпеку будь-якої країни, як запоруку збільшення інвестицій на внутрішні інвестиційні ринки, визначає її фінансова незалежність, яка досягається завдяки узгодженій дії багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. Як зазначають автори праць [30], серед чинників, що визначають стійкість фінансової системи економічного регіону, важливе значення мають оптимальний рівень фінансових потоків, стабільність цін, стійкість національної валюти та ін. Стан фінансової безпеки безпосередньо впливає на рівень розвитку реального сектора країн світу, їх позитивний зовнішньоторговельний баланс та відповідно на їх спроможність ефективно торгувати на зовнішніх ринках. Особливої уваги заслуговує недостатньо досліджена проблема проникнення нових фінансових потоків на світовому ринку зерна, що відображає сучасну економічну взаємодію географічних регіонів світу та стан їх фінансової безпеки.

Сучасна економічна теорія не наводить однозначного визначення поняття "фінансові потоки", до яких відносяться також інвестиційні потоки.

Поряд з поняттям "фінансовий потік" в науковому обігу використовуються поняття – "грошовий потік", "грошовий обіг", "рух грошових засобів" тощо, а у міжнародній економіці та міжнародних фінансах – "потік капіталу", "переміщення або рух капіталу". Всі вони – похідні від англійського варіанту "cash-flow". Ряд авторів притримується думки, що поняття "фінансові потоки" має значно ширший зміст, ніж поняття "грошові потоки" і відображає рух фінансових ресурсів від одного економічного суб'єкту до іншого з метою їх перерозподілу шляхом створення фінансових схем [31].

Фінансові потоки завжди пов'язані із зміною обсягів фінансових ресурсів, а їх переміщення спрямоване у напрямі забезпечення вищої прибутковості й надійності вкладень. Вчені дедалі більше схильні вважати, що фінансовий потік можна визначати як рух фінансових ресурсів протягом певного проміжку часу [32]. Так [33], В. Іванов розглядає фінансовий потік як обіг фінансових ресурсів у фінансовому середовищі, якому властиві обсяг, вартість, час і напрямок. Д. Таріцин і П. Роуз [34] трактують фінансовий потік як потік витрат і доходів компаній або комерційних банків протягом визначеного проміжку часу.

Ми погоджуємося з думкою російського економіста Живалова В.Н., який вважає, що фінансові потоки можна виділити в самостійну економічну категорію, оскільки вони відповідають всім вимогам економічних категорій: відображають у вартісній формі стійкі взаємозв'язки різних сфер відтворювального циклу, економічні взаємозв'язки між державою і господарюючими суб'єктами різних форм власності та населенням, обслуговують споживчий ринок, ринок інвестиційних товарів, ринок цінних паперів, валютних операцій, зовнішньоекономічні зв'язки та інші сфери економічної діяльності [35].

Дослідженням фінансових потоків на різних рівнях економіки приділяють увагу в своїх працях вчені Г. Азаренкова, О. Мозговий, Т. Оболенська, Т. Мусієць, В. Суторміна, В. Жидков, В. Іванов, І. Балабанов, О. Волков, Ю. Плущевська, Л. Старикова, И. Устинов та ін. Фінансові потоки у

міжнародній економіці досліджували Д. Майєр, Д. Олесневич, К. Макконел, С. Брю, П. Самуельсон та ін. На їх думку у міжнародних економічних відносинах фінансові потоки трансформуються у міжнародні потоки капіталу, які поєднують не тільки фінансові ресурси, а й сировину, товари, послуги, засоби виробництва тощо [36]. Достатньо досліджені в даний час потоки фінансових ресурсів на рівні підприємств, компаній, корпорацій. Проте, фінансові потоки, що супроводжують відповідний рух товарного зерна на світовому ринку й характеризують взаємовідносини між його учасниками на рівні географічних регіонів світу досліджені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає підстави для визначення поняття "світового фінансового потоку" як сукупності фінансових зв'язків і відносин, пов'язаних між собою перерозподілом грошових засобів у світовому масштабі для забезпечення економічної діяльності суб'єктів ринку. Це наймобільніший вид світових економічних ресурсів, який перебуває у постійному русі і має три важливі характеристики – розмір, напрям і час.

Світові фінансові потоки обслуговують міжнародний товарний оборот і переміщення капіталу від продажу товарів, послуг, у тому числі перерозподіл грошового капіталу між конкуруючими суб'єктами світового ринку. Необхідною передумовою руху фінансового капіталу на ринках зерна є його відносний надлишок, який в цілях отримання прибутку спрямовується за кордон. Нині цей процес значно ускладнився в результаті глобалізації світового господарства, взаємопроникнення національних і міжнародних інтересів держав й господарюючих суб'єктів.

Циклічні коливання та характер їх поширення у світовій економіці відбуваються через домінування розвинутих країн на світових ринках, які визначають залежність від них країн, що розвиваються. На думку В. Кабанова [38], саме розвинуті країни генерують глобальні фінансові потрясіння та коливання економічної активності фінансових потоків, товарних цін і валютних курсів, до яких країни, що розвиваються, повинні пристосовуватись і певним чином реагувати. Так, регіони Азії та Африки, де зосереджена більша частина

країн, що розвиваються, отримують ці бізнес-цикли як об'єктивні зовнішні умови ринкового середовища. Низький ступінь їх економічного розвитку та інституційної забезпеченості сприяє посиленню внутрішніх циклічних коливань, зумовлює ризики утворення криз всередині цих країн. Однак постійний ріст населення і як наслідок активність внутрішнього попиту на зерно були головними чинниками, які перешкоджали уповільненню зростання його виробництва і стимулювали надходження фінансових потоків в країни цих регіонів. Для окремих регіонів світу внутрішній дефіцит зерна є не єдиним чинником, стимулюючим рух фінансових потоків і зумовлюючим коливання торговельного обороту.

Коливання торговельного обороту світового ринку зерна та зміни у кон'юктурі світового фінансового ринку за останні два десятиліття пов'язані також з тим, що у колишніх соціалістичних країнах сформувались серйозні фінансові диспропорції. Фінансова нестабільність дедалі більше посилювалась внаслідок розпаду раніше єдиного економічного простору Радянського Союзу й формування власних економічних і політичних систем у нових незалежних державах, а також внаслідок втрати господарських зв'язків з колишніми соціалістичними країнами Європи. Ці події пояснюють особливості не тільки економічної ситуації на світовому ринку зерна і напрямку фінансових потоків, а й виникнення валютних криз.

В усіх сегментах світового ринку зерна фінансові потоки обслуговують реальну економіку і відображають її циклічну динаміку. У періоди економічних криз фізичні обсяги зовнішньої торгівлі можуть скорочуватись. Реальний оборот відбувається в поточних цінах. Тому причиною неоднакової структури зовнішньої торгівлі є різні темпи росту цін у регіонах і статус національних валют, що безпосередньо впливають на перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами світу і товарними групами.

Головні макроекономічні чинники, що провокують циклічні коливання у світовій економіці – це міжнародний статус національних валют провідних розвинутих країн та їх внутрішня грошово-кредитна політика, спрямована на

управління власними економічними циклами. Наслідки впливу згаданих чинників характеризує динаміка та структура експорту фізичних обсягів зерна та його фінансових потоків на світовому ринку у розрізі регіонів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Динаміка та структура товарних і фінансових потоків експорту зерна по регіонах світу

	1998		2002		2006		2011		2012		2014		2014
	млн. т млрд. дол	% від світу	млн. т млрд. дол	% від світу	млн. т млрд. дол	% від світу	млн. т млрд. дол	% від світу	млн. т млрд. дол	% від світу	млн. т млрд. дол	% від світу	до 1998, %
	<u>226,2</u> 36,5	—	<u>255,2</u> 40	—	<u>239,6</u> 49,5	—	<u>273,1</u> 35,4	—	<u>281,7</u> 37,5	—	<u>300,8</u> 51,9	—	<u>133,0</u> 142,2
	<u>64,5</u> 12,90	<u>28,5</u> 35,3	<u>77</u> 14,8	<u>30,2</u> 37,0	<u>63,7</u> 13,6	<u>26,6</u> 27,5	<u>73,6</u> 9,70	<u>26,9</u> 27,4	<u>90,4</u> 10,9	<u>32,1</u> 29,1	<u>92,5</u> 15,80	<u>30,8</u> 30,4	<u>143,4</u> 122,5
	<u>127,2</u> 17,30	<u>56,2</u> 47,4	<u>132,8</u> 17,7	<u>52,0</u> 44,3	<u>128,8</u> 24,5	<u>53,8</u> 49,5	<u>136,3</u> 15,9	<u>49,9</u> 44,9	<u>121,3</u> 15,7	<u>43,1</u> 41,9	<u>143,8</u> 22,10	<u>47,8</u> 42,6	<u>113,1</u> 127,7
	<u>15,7</u> 3,2	<u>6,9</u> 8,8	<u>32,8</u> 5,5	<u>12,9</u> 13,8	<u>23,5</u> 6,4	<u>9,8</u> 12,9	<u>39,2</u> 6,6	<u>14,4</u> 18,6	<u>47,9</u> 7,5	<u>17,0</u> 20,0	<u>41,2</u> 9,7	<u>13,7</u> 18,7	<u>262,4</u> 303,1
	<u>3,8</u> 0,54	<u>1,7</u> 1,5	<u>1,5</u> 0,3	<u>0,6</u> 0,8	<u>3,6</u> 0,8	<u>1,5</u> 1,6	<u>2,1</u> 0,4	<u>0,8</u> 1,0	<u>2,8</u> 0,5	<u>1,0</u> 1,3	<u>2,6</u> 0,8	<u>0,9</u> 1,5	<u>68,4</u> 144,4

Джерело: розрахунки автора по даним ФАО.

Результати розрахунків, наведені в таблиці 1.2, показують, що основні постачальники товарного зерна і відповідно фінансових ресурсів на світовий ринок – країни Америки. За досліджуваний період потоки цих ресурсів зросли: експорт товарного зерна на 13%, а вартість цього експорту на 27,7%. У 2014 р. країни Америки на 47,8% забезпечили товарним зерном світовий експорт і відповідно на 42,6% – експорт фінансових ресурсів (при частці у чисельності населення світу 13,7%). Стабільне становище на ринку зерна мають країни Європи, які забезпечують понад 30% світового експорту і відповідно таку ж частку світових фінансових потоків (при частці у чисельності населення світу 11%). Фінансові потоки від експорту зерна з Європи у 2014 р. ввели у світовий обіг 15,8 млрд. дол., що на 22,5% більше ніж у 1998 р. Постійна динаміка експорту зерна спостерігається у 2014 р. в країнах Азії, в наслідок чого надходження фінансових ресурсів у цей регіон збільшилось у три рази. Проте, частка країн Азії у світових потоках експорту залишається досить малою – 13,7% фізичних і 18,7% фінансових обсягів експорту зерна при частці чисельності

населення світу 60,4%. Африканські країни, частка населення світу яких складає 14,3% забезпечують лише 0,9 / 1,5% світових потоків.

В останні два десятиліття обсяги руху фінансових потоків на світовому ринку зерна безперервно зростають. Темпи їх росту випереджають товарні обсяги торгівлі, а напрями їх руху дедалі більше сприяють зміцненню міжнародного статусу розвинених країн та їх валют.

Торгівля пшеницею практично визначає розвиток всього зернового ринку, який для країн експортерів є внутрішнім "фінансовим" донором галузі і дозволяє підтримувати загальну позитивну рентабельність виробництва зерна. В найближчій перспективі розміри і напрями руху світових фінансових потоків залежатимуть від нарощування виробництва зернових культур у тих країнах, де є для цього сприятливі умови. Багато країн, що розвиваються і, які не в змозі самотійно вирішувати свої зернові проблеми, змушені будуть йти на широкий імпорт зерна, що сприятиме розвитку глобальної торгівлі. Таким чином, основні фінансові переваги від прискореного розвитку світової торгівлі зерном отримають найбільш розвинуті регіони і країни за рахунок менш розвинутих, де оборот зовнішньої торгівлі на душу населення в декілька раз менше середньосвітового.

По причині наявності багатьох невирішених проблем у фінансових відносинах між суб'єктами аграрного ринку України, недосконалості державного і недержавного регулювання, бідності та соціально-економічному невдоволенні на селі, АПК України не сприймається як серйозний гравець на світовому ринку аграрної продукції і до цих пір є непривабливим для внутрішнього мешканця, виробника, підприємця чи інвестора. Тому важливо дати відповідь на питання, які є пріоритети розвитку вітчизняного АПК з позиції удосконалення фінансових відносин між суб'єктами аграрного ринку на макро- та мікрорівнях, враховуючи дефіцит продовольства на світовому ринку і стратегічне значення АПК для нашої країни.

Одним із найважливіших напрямів державної фінансової політики є необхідність вирішення ряду питань, пов'язаних з проблемами фінансових відносин суб'єктів аграрного ринку України з питань інвестування.. Проблеми

в цій площині особливо добре помітно в умовах фінансово-економічної кризи. Саме під час соціально-економічних, політичних криз, фінансової нестабільності найбільш помітні всі фінансові проблеми суб'єктів аграрного ринку. І перший, хто страждає – це пересічний українець. Мова йде про людину, яка має своє господарство, працює на аграрному ринку і відноситься згідно економічної класифікації Держкомстату України до господарств населення.

Ми не стверджуємо, що малі організаційні форми господарювання на аграрному ринку є більш пріоритетними для розвитку економіки, великі організації є також дуже важливими – це експортна складова країни, мільйони робочих місць, але під час різних негараздів великі сільськогосподарські підприємства мають можливість диверсифікувати свою діяльність, перекинути капітал, кадровий потенціал, ресурси, оборотні кошти з одного напрямку своєї діяльності чи бізнесу, що зазнає збитків на інший, на той що є рентабельним і прибутковим, що не завжди можуть зробити малі організаційні форми господарювання на аграрному ринку, які починають працювати збитково або зовсім закриваються.

Для розвитку аграрних фінансових відносин, в тому числі інвестиційних, в наш час треба підходити до агропромислового комплексу по всіх складових організації ринку як до аграрного бізнесу, який регулюється за законами ринку: виробляти те, що можна продати, а не продавати те, що вироблене, відшкодовувати витрати на виробництво продукції за допомогою забезпечення попиту пропозицією. В Україні аграрний ринок не є достатньо врегульований, тому відбувається значний перекіс щодо його основних елементів: в ланцюзі виробник-посередник-споживач, в найбільш вигідному, навіть домінуючому положенні знаходиться посередник, а в невідгідних – виробник і споживач. За нашими дослідженнями, рентабельність посередника – близько 300%, виробника – 30%. Що доходить до споживача і в якому невідгідному становищі знаходиться він – зрозуміло. Якщо ми подивимось на досвід економічно розвинутих країн, то ці питання регулюються прямими

державними втручаннями через економічні регулятори: цінові і фінансові. Крім того, в більшості країн умови виробництва багатьох видів продукції АПК гірші, чим в головних країнах-експортерах. Якби функціонував абсолютно вільний світовий аграрний ринок, то внутрішнє виробництво продукції АПК в багатьох країнах було б витіснено імпортом. Тому потрібні системи захисних державних і недержавних регулюючих механізмів, які стимулюють розвиток власного аграрного сектору, активізують інвестиційні процеси. Ці механізми захищають від дешевого імпорту, і разом з тим регулюють його надходження, що не виробляється у власній країні.

Необхідність державного фінансового регулювання визначається і рядом інших об'єктивних факторів: нестабільність доходів і цін, які залежать від природно-кліматичних умов, високої монополізації в ресурсозберігаючих і переробних сферах АПК, особливостями соціальної інфраструктури села. Державне фінансове регулювання здійснюється за такими напрямками: пільгове кредитування, цільове бюджетне фінансування, низькими податками та інше. Крім того, держава повинна сприяти в реалізації продукції агровиробників через систему гарантованих цін, підтримувати розвиток аграрної науки і соціальної інфраструктури. Масштаби і можливості цих напрямів, звичайно, пропорційні до сили державної влади. Дієвість інструментів і механізмів регулювання залежать від змоги органів державної влади контролювати ситуацію.

Найболючішим наслідком всіх фінансово-економічних негараздів є соціальна бідність, невдоволення і неможливість елементарного фінансового планування своєї господарської діяльності більшості пересічних громадян України. Фінансово-економічні проблеми макроекономіки в першу чергу відображаються на мікрорівні – на кожному українці, що має своє особисте господарство. Фінансовий стан господарюючих суб'єктів у сільському господарстві відіграє важливе значення у формуванні фінансових відносин аграрного ринку і є найбільш чутливим до фінансових криз і політичної нестабільності. Саме із стабільністю і розвитком соціального та економічного

стану господарств населення в АПК України будуть покращуватись фінансові показники як на мікро-, так і на макрорівні.

Дані таблиці 1.3 показують, що величина виробленої валової продукції АПК в господарствах населення за 2014 рік складає 53328,7 млн. грн., що становить 60% від загального показника ВВП. Дуже важливим при цьому є система мінімальних гарантованих державою закупівельних цін, про яку згадувалось нами вище. Український виробник має бути впевнений, що його робота на аграрному ринку буде рентабельною і сприяти йому в цьому має в першу чергу держава.

Таблиця 1.3

Валова продукція сільського господарства за основними групами виробників у 2014 році

Категорія	Валова продукція		У тому числі продукція			
			рослинництва		тваринництва	
	млн. грн	% підсумку	млн. грн	% до підсумку	млн. грн	% до підсумку
Усі категорії господарств	88768,5	100,0	49718,0	100,0	39050,5	100,0
Сільськогосподарські підприємства у тому числі:	35439,8	39,9	20657,6	41,5	14782,2	37,9
державні сільськогосподарські підприємства	1176,7	1,3	822,3	1,6	354,4	0,9
недержавні сільськогосподарські підприємства з них:	34263,1	38,6	19835,3	39,9	14427,8	37,0
фермерські господарства	3477,2	3,9	2884,9	5,8	592,3	1,5
господарства населення	53328,7	60,1	29060,4	58,5	24268,3	62,1

Джерело: розрахунки автора по даним [64]

Сільськогосподарські підприємства за першочергове завдання зараз мають модернізацію, реконструкцію своїх виробництв до сучасних умов – їх продукція має бути конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Розвиток інвестиційних відносин на аграрному ринку, заснований на наявності комплексу факторів, пов'язаних з виробництвом, розподілом і обміном сільськогосподарських товарів і грошових коштів, а формування високорозвинутого аграрного ринку в Україні буде основою продовольчої безпеки країни, забезпечення продуктами харчування і фінансовим

благополуччям населення, що в цілому буде означати стабільність в соціальному житті нашої країни. Фінансові взаємовідносини держави і суб'єктів господарювання аграрного ринку під час фінансово-економічної кризи повинні будуватися на відпрацюванні економічно справедливих “правил гри” між суб'єктами ринку та на удосконаленні способів державної підтримки, особливо найменших господарюючих суб'єктів аграрного ринку через механізми оподаткування, кредитування, лізингу, соціальних проектів та інше.

1.2 Особливості інвестування виробництва і реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами

Агропромисловий комплекс України є потужним сектором вітчизняної економіки, так як забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість - сировиною. Площа сільськогосподарських земель України - найбільша в Європі - 41,5 млн. га (70% території країни), з них - 32,5 млн. га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Розвитку сектору також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти і альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів. Сектор забезпечує близько 10% валової доданої вартості (2013 р.), тут зайнято понад 3,5 млн. населення (17% зайнятих в Україні). Сільське господарство було одним з небагатьох секторів економіки, який демонстрував зростання у 2014 р. (+ 2,2% р/р (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя)). [80].

Рівень відкритості економіки АПК України показує, що нарощування експорту і імпорту є небезпечним. Зміна структури експорту на користь наукоємних товарів, а імпорту - високих технологій дозволить збільшити платоспроможний попит на інвестиції на внутрішньому ринку. Але це

можливо тільки за умови активізації інноваційно-інвестиційної діяльності і відповідного управління фінансовим забезпеченням.

Найважливішою ланкою АПК, другою основною галуззю матеріального виробництва України є її високоінтенсивне, багатогалузеве сільське господарство. Якщо в структурі АПК за показниками обсягу продукції, основних виробничих фондів, чисельністю зайнятих працівників сільськогосподарське виробництво відіграє провідну роль, то в народногосподарському комплексі України на нього припадає близько 25% основних виробничих фондів, 15% валової суспільної продукції, 22% працівників народного господарства. Сільськогосподарське виробництво формує 16-22% національного доходу країни [81, с.96].

Основний напрямок українського агробізнесу – рослинництво (близько 70% сільськогосподарської продукції). У структурі валової сільськогосподарської продукції найбільш важливе значення відіграють зернові та зернобобові культури (26,5% у 2013 р.), технічні культури (19,4%), овочі (18,1%). Тваринництво (30% випуску сільськогосподарської продукції) представлене вирощуванням худоби та птиці (14,1%), виробництвом молока (11,5%) та яєць (3,6%). Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, вирощуючи понад 60 млн. т зернових та більше 10 млн. т насіння соняшника на рік. Зокрема, у 2014 р. валовий збір зернових досяг 63,8 млн. т, з них пшениця – 24,1 млн. т, кукурудза – 28,5 млн. т, ячмінь – 9 млн. т. При цьому у загальному обсязі виробництва зернових переважає фуражне зерно: у 2014 р. продовольчого зерна було отримано 39%, фуражних зернових - 61%.

Україна значно наростила доходи від аграрного експорту протягом останнього десятиліття – вони збільшилися майже у 4 рази (Рис. 1.1) внаслідок зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію, а також нарощування фізичних обсягів експорту АПК з України. Фізичні обсяги експорту зернових за останні 10 років також більш ніж подвоїлися та становили 32,3 млн. тонн зерна у 2013-2014 маркетинговому році. Відповідно

зросла роль АПК в загальному експорті. Так, у 2014 р. частка сільськогосподарських товарів та продукції харчової промисловості в загальному експорті України становила 30,9%, тоді як у 2010 р. вона була 19,3%, а у 2005р. – 12,6%.

У 2014 р. АПК вперше став лідером за обсягами експорту в Україні, обігнавши навіть металургію (роль металургійного експорту зменшилася через військовий конфлікт на Сході країни та погіршення зовнішньої кон'юнктури).

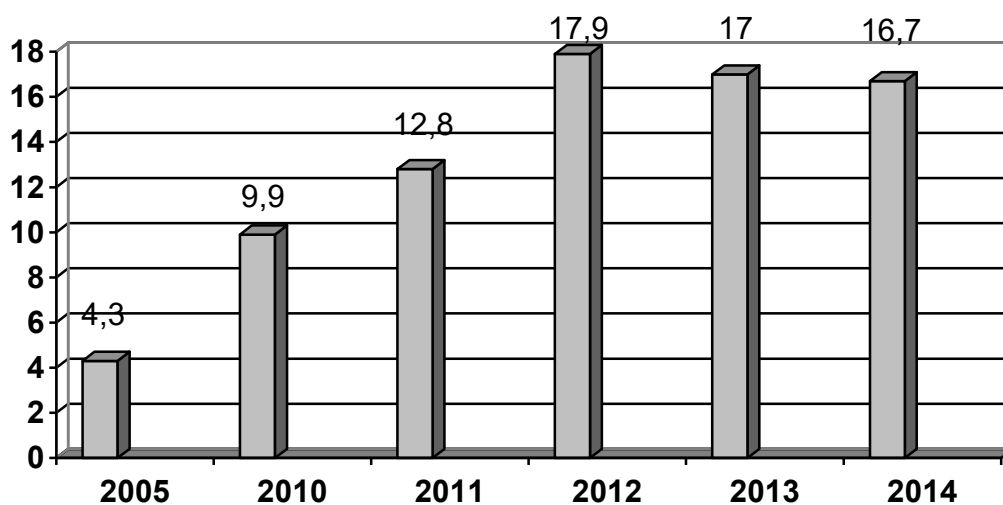

Рис. 1.1. Обсяги аграрного експорту, млрд. дол. США

Джерело: розрахунки автора по даним [64]

Основні товарні групи аграрного експорту з України традиційно включають: зернові культури (12,1% загального експорту з України у 2014 р., причому близько 60% українського експорту зернових становить кукурудза і лише 30% - пшениця), насіння олійних рослин (3,1%), жири та олії тваринного або рослинного походження (7,1%), готові харчові продукти (5,7%), молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед (1,1%) (рис. 1.2).

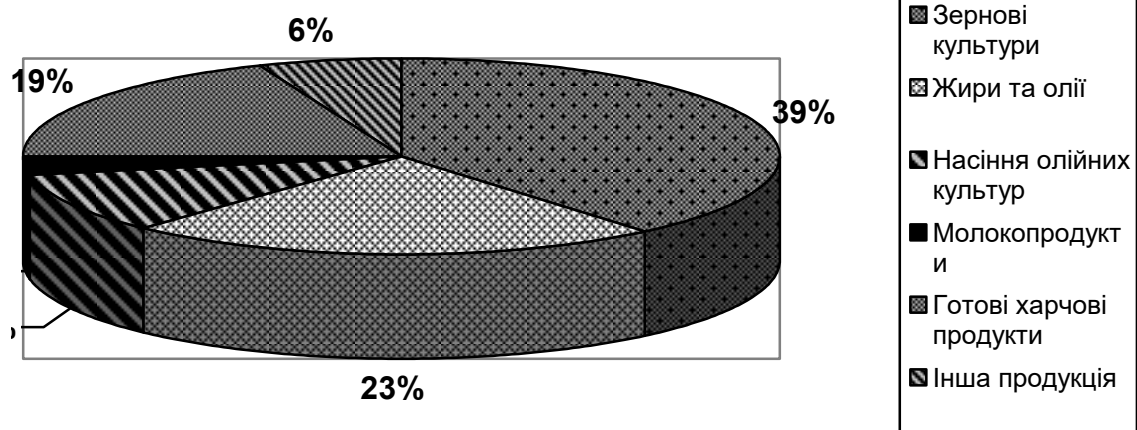

Рис. 1.2. Структура аграрного експорту у 2014 р., % до обсягу експорту АПК

Джерело: розрахунки автора по даним [64]

В умовах економічної кризи в аграрному секторі погіршилась інвестиційна діяльність, від якої цілком залежить соціально-економічний розвиток села (рис. 1.3) [82; 86]. Активізація процесів інвестування в аграрному секторі є одним із пріоритетних завдань, що вимагає вирішення цієї проблеми на всіх рівнях господарювання. Інвестиційна стратегія розвитку України має бути планомірно спрямована у сільськогосподарське виробництво, продуктивне функціонування якого забезпечить продовольчу безпеку країни, здоров'я населення, ефективний розвиток переробних галузей, машинобудування для АПК та ін.